семантики // Проблемы культурной адаптации текста. – Воронеж, 1999. – С. 50 – 53.

3. Вайсгербер Й.Л. Язык и философия // Вопросы языкознания. – 1993. – №2. – С. 111 – 112.

4. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.

5. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64 – 72.

6. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // ИАН СЛЯ. 1983. – Т.52. – №1. – С. 3 – 9.

7. Москвин В.П. Русская метафора: Параметры классификации // Филологические науки. – № 2. – 2000. – С. 66 – 75.

8. Мигирин В.Н. Язык как система категорий отображения. – Кишинев: Издательство "ШТИИНЦА", 1973. – 237 с.

9. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говорів. – К.: Наукова думка. – Ч. 1, 1984. – 496 с. – Ч. 2, 1984. – 516 с.

10. Руднев А. Языковая картина мира. Режим доступу: http://socupr.blogspot.com/2009/11/blog-post_5074.html.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2010

УДК 141.32

Володимир Петрушов, *доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології Української державної академії залізничного транспорту, м. Харків*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИТИЧНИХ ПОЗИЦІЙ КІРКЕГОРА ТА НІЦШЕ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ХРИСТИЯНСТВА

Запропонована тема розвиває один із аспектів концепції європейського адогматизму, яку ми започаткували у деяких публікаціях (Див. "Атакуючий адогматизм", Мультиверсум, 2006, вип. 52; "Античний скептицизм як висхідна форма європейського адогматичного мислення", Мультиверсум, 2006, вип. 53; "Контрадикторні фрагменти філософії Лева Шестова у контексті феноменології Едмунда Гуссерля", Філософські обрії, 2006/16 та ін.).

Ключові слова: *Кіркегор, Ніцше, християнство, мислителі, пристрасть.*

Предложенная тема развивает один из аспектов концепции европейского адогматизму, которую мы положили началу в некоторых публикациях (См. "Атакующий адогматизм", Мультиверсум, 2006, вып. 52; "Античный скептицизм как восходящая форма европейского адогматичного мышления", Мультиверсум, 2006, вып. 53; "Контрадикторные фрагменты философии Льва Шестова в контексте феноменологии Эдмунда Гуссерля", Философские горизонты, 2006/16 и др.).

Ключевые слова: *Киркегор, Ницше, христианство, мыслители, страсть.*

The offered theme develops one of aspects of the concept European adohmatyzmu, which we have put to the beginning in some publications (See "Attacking adohmatyzm", Multiversum, 2006, pr. 52; "Antique scepticism as the ascending form European adohmatychnoho thinking", Multiversum, 2006, pr. 53; "Kontradiktornye fragments of philosophy of Lva Shestova in a context of phenomenology of Edmunda Gusserlja", Philosophical horizons, 2006/16, etc.).

Key words: *Kyrkehor, Nitsshe, christianity, thinkers, passion.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд радикальної контрадикції як крайньої в емоційному плані форми адогматизування мабуть найскладніший бік висвітлення гостро-критичної проблеми співставлення таких мислителів як Кіркегор та Ніцше. Лев Шестов, який багато розмірковував над творчістю цих мислителів, висловив думку, що ніби-то "Ніцше був більш значніший, ніж Кіркегор" [1]. Безумовно, це суто суб'єктивне порівняння Шестова. Кіркегор та Ніцше врівноважені тим значущим внеском, який вони внесли у світову філософську скарбницю. Їхні особистості інтелектуально вкраплені у створені ними філософські вчення, а тому варто в останніх вбачати перш за все людські образи, які постають перед нами у віддзеркаленні міркувань цих видатних мислителів. Християнство стало для них життєвим випробовуванням на здатність протистояти світові своїми філософськими поглядами та принципами. Можна відверто сказати, що це не ті мислителі, які попередньо узгоджують свій умонастрій з традиційним,

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

загальносприятним мисленням заради визнання. Для них "a priori – більшою частиною тільки широкомовна брехня" (Шестов), а тому вони всіляко намагаються "добувати істину a posteriori" (Шестов), отже, сприймаючи кожний мисленєвий дослід з правом існування, вдаючись до таких дослідів як до засобу все піддавати сумніву і відтворювати світ лише в аутентичності своїх власних думок. І от їхні ментальні шляхи пересікаються на головному культурному перехресті духовних напрямків – на християнстві. З цього пункту філософування для Кіркегора та Ніцше починається ствердження позицій радикальної контрадикції – жодним чином не поступитися своїми принципами, які виключають будь-який компроміс з існуючою традицією. Радикальність тут виступає не просто як твердість характеру у відстоюванні свого бачення стану речей, а ще й як власна "законотворчість", яка спростовує існуюче і народжує, відкриває раптово нове, несподіване навіть для багатої уяви. Саме таким нам відкривається через філософську призму Кіркегора та Ніцше християнство – давнє і водночас, постійно сучасне, але й безмежно парадоксальне, загадкове: то приваблююче, то жахаюче своєю суворістю. Кожна з цих рис знайшла своє особливе відлуння в душі обох мислителів – у Кіркегора ми помічаємо деміургічне ставлення до питання "як стати християнином", у Ніцше, навпаки, спостерігаємо епікурейську нетерпимість до християнства, у якого, як він вважає, "не вистачає "святих" цілей". Проте тут і починається справжній адогматизм, бо сам Ніцше застерігає: "Хай не помиляються великі уми – скептики. Заратустра – скептик. Фортеця, свобода, що витікає з духовної сили та її надлишку, доводиться скептицизмом. Людські переконання зовсім не входять в розгляд всього основного в цінностях та відсутності таких. Переконання – це в'язниця. При ньому не бачиш достатньо далеко навкруги, не бачиш під собою: а між тим, щоб наважитись говорити про цінності та нецінності, треба залишити під собою, за собою п'ятсот переконань... Дух, який хоче великого, який хоче також мати і засоби для цього великого, вимушено буде скептиком. Свобода від будь-яких переконань – це сила, це здатність дивитися вільно..." [2].

Якщо пошукати дещо спільне у Кіркегора та Ніцше, то ми знайдемо саме адогматичний елемент їхнього мислення – вони визнають парадоксальність християнства: для Кіркегора воно таким є по суті, для Ніцше воно визначається у парадоксальній формулі "Бог на хресті" (розіп'ятий Бог – нонсенс!). Це єдина точка об'єднання міркувань обох філософів відносно християнства і може виступати початком уявної полеміки мислителів з приводу існування християнства.

Якщо Кіркегор вказує на давність існування християнської віри як на чинник істинності цієї релігії, то у Ніцше давність християнства викликає саркастичне здивування: "Коли у неділю вранці ми чуємо дзвін старих дзвонів, ми питаємо себе: чи можливо? Це стосується розіп'ятого дві тисячі років тому іудея, який говорив, що він – Син Божий. Доказів для такого ствердження не існує. – Безумовно, у наш час християнська релігія є давність, яка збереглася з віддалених часів, і що в її ствердження вірять – тоді як в інших випадках ми є не досить суворими у перевірці домагань, – складає, може бути, найдавнішу частину цієї спадщини. Бог, який наробляє на світ дітей від смертної жінки; мудрець, котрий закликає не працювати більше, не чинити суду, але зважати на знамення очікуваного кінця світу; справедливість, яка приймає жертву безвинного як всеспокутуючу жертву; дехто, що наказує своїм вченням пити його кров; молитви про здійснення чуда; гріхи, скоєні проти Бога і відпущені Богом; страх перед потойбічним, брамами якого виявляється смерть; образ хреста як символ в новий час, який не знає більше призначення і ганьби хреста, – як загадково віє від усього цього на нас, як з гробниці найдавнішого минулого! Чи можна повірити, що у дещо подібне ще вірять?" [3]. Здавалося б після таких риторичних запитань Ніцше не варто вже й відповіді на них шукати... Проте вони тільки підштовхують розум до своїх крайніх меж, за якими вже вступає в силу парадоксальність віри. Але ж це і є стан "нескінченної пристрасті" індивіда кіркегорівської релігійної сфери. А чи не зближує "нескінченна пристрасть" обох філософів в їхньому підсвідомому прагненні бути перш за все "пристрасним філософом", для якого не існує ані теологічних, ані пізнавальних меж? Бо вони схоплюють світ весь і відразу!

Саме таку оцінку філософському прозрінню дає Ніцше: "Разом з силою духовного зору та прозріння людини росте далечінь і нібито простір навколо неї: її світ стає глибшим, її погляду відкриваються все нові зірки, все нові загадки та образи. Може бути, усе, на чому духовне око вправляло свою дотепність та глибокодумність, було лише приводом для його вправлення, виявлялося іграшкою, дещо, призначене для дітей та дитячих розумів; може бути, найурочистіші поняття, за котрі більше всього боролися і страждали, наприклад, поняття Бога й гріха,

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

здадуться нам коли-небудь не більш значними, ніж здаються старій людині дитяча іграшка та дитяча скорбота, – і, може бути, тоді "старій людині" знову знадобиться дитяча іграшка та інша скорбота, – і вона виявляється все ще достатньою мірою дитиною, вічною дитиною" [4].

І ніби відповідаючи Кіркегору, Ніцше "охолоджує" пристрасть віри, переводячи увагу на місце переконань у духовності людини: "Велика пристрасть, підґрунтя та сила буття духу ще деспотичніше, ніж сам дух, користується цілком його інтелектом: вона змушує його вчиняти, не сумніваючись; вона надає йому мужність до недозволених засобів; вона дозволяє йому при відомих обставинах і переконаннях... Велика пристрасть може користуватися переконаннями, може ними користуватися, але вона не підлягає їм – вона вважає себе суверенною. – Навпаки: потреба у вірі, – ... є потреба слабкості. Людина віри, "віруюча" всякого роду, – необхідно людина залежна... "Віруюча" належить не собі, вона може бути лише засобом, вона повинна бути використана, вона потребує когось, хто б її використав" [5].

А підстави у Ніцше для такого ставлення до "віруючих" були, і надав їх Кіркегор своїм "нескінченним інтересом" до страждання як вимученої екзистенції релігійної людини: "Основа цього страждання полягає у тому, що у своїй безпосередності індивід справді абсолютно перебуває всередині відносних цілей; його смисл полягає у вивертанні відношення навиворіт так, щоб вмерти для безпосередності або ж екзистенційно виразити, що індивід нічого нездатен зробити сам, проте є ніщо перед Богом... З релігійної точки зору, задача полягає у тому, щоб зрозуміти: людина – це цілковите ніщо перед Богом, отже, бути нічим і є стояти перед Богом; тому релігійне начало постійно наполягає на тому, щоб людина виявлялася безсилою і нездатною перед ним, зникнення ж такого стану рівнозначно зникненню релігійності" [6].

Для Ніцше таке "поставання перед Богом" зовсім неприйнятне, а тому він сповнений рішучості заперечувати Бога разом з його благословенням "ніщо": "Бог, що виродився у протиріччя з життям, замість того, щоб бути її просвітленням та вічним її ствердженням! Бог, що оголошує війну життю, природі, волі до життя! Бог як формула будь-якого наклепу на "поцейбічне", для всякої брехні про "поцейбічне"! Бог, обожнюючий "ніщо", освячуючий волю до "ніщо"!.." [7].

У цих емоційних вигуках, негативних предикатах відносно Бога міститься ніцшенське контрадикторне заперечення християнського божества: Бог, – але чи вартий він того?! Взагалі то кажучи, тема Бога, релігії, віри здається найабстрактнішою темою для гри почуттів і фантазії. Через це вона постійно перебуває у полі зору філософів та теологів: "Є питання, у яких людині не надано рішення відносно істинності їх або неістинності: усі найвищі питання, усі найвищі проблеми цінностей знаходяться по той бік людського розуму... Торкнутися меж розуму – ось це насамперед і є філософія ..." [8].

Так вважає Ніцше. Кіркегору істина відкривається в екзистенціюванні, а для цього потрібне "розуміння", просто потрібен певний стан, у якому індивід відчуває свою непричетність до усього безпосереднього: "... Стосовно розуміння можна сказати, що людина з високим рівнем розуміння має пряму перевагу над тією, у якої рівень розуміння низький, проте все зовсім не так, коли справа стосується віри. Інакше кажучи, коли віра потребує від неї відмовитись від свого розуму, надбання та збереження цієї віри стає настільки ж важким для самої розумної людини, яким воно є для людини з обмеженими можливостями розуміння; можливо навіть, що для розумної людини це розуміння стає ще важчим" [9].

А звідсіля Кіркегор робить висновок, який може вкрай здивувати читача: "... чим більше культури та знання, тим більш важче людині стати християнином" [10].

Тоді як же бути сучасним інтелектуалам? Може й справді їхній порятунок в ісламі та буддизмі, куди вони в останній час прямують все більш охоче... Проте, читаючи Ніцше, розумієш, що християнство – не бездоганна релігія: "Якщо б християнство було правим у своїх ствердженнях про караючого Бога, загальній гріховності, благодаті по обранню та загрозі вічного прокляття, то було б ознакою божевілля й безхарактерності не стати священиком, апостолом або самітником і не працювати зі страхом та тріпотінням тільки над своїм спасінням; було б безглуздо втрачати з виду вічне благо через тимчасові зручності. Якщо припустити, що у це взагалі вірять, то буденний християнин є жалюгідна фігура, людина, яка справді не вміє рахувати до трьох і яка, між іншим, саме внаслідок своєї духовної несамовитості не заслуговує того суворого покарання, яким йому погрожує християнство" [11]. Як бачимо, Ніцше на кіркегорівський образ християнина відгукується гострим сарказмом, тим самим руйнуючи іронію та гумор Кіркегора, які він обрав

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

у якості меж (confinium) між естетичною й етичною, етичною і релігійною сферами екзистенціювання відповідно. Віртуальна конструкція датського мислителя під назвою "сходинки на небо" не витримує антихристиянського натиску "філософа життя".

Ніцше важко звинуватити в абсурдності критики християнства, він вміє говорити мовою апостолів, посилюючи, тим самим, переконливість своєї адогматики: "Ще раз пригадую я неоціненні слова Павла: "Бог обрав немічне світу, немудре світу, незнатне світу, принижене світу": це була та формула, in hoc signo якою переміг decadence. – Бог на хресті – невже ще до сих пір не зрозуміле жахливе підґрунтя цього символу? Усе що страждає, що на хресті, – божественне... Ми всі на хресті, отож ми божественні... Ми самі божественні... Християнство стало перемогою, більш шляхетне загинуло у ньому, до сих пір християнство було найбільшою бідою людства..." [12]. Критичний наступ Ніцше на християнство, вживаючи терміни екзистенціалізму Кіркегора, не визнає "естетичного", долає "етичне" і цілком знищує "релігійне". Він послідовний у цьому наступі від початку до кінця: "Критик християнства не може уникнути того, щоб не виставити християнство, заслуговуючим презирства" [13].

Як ми вже переконалися, Кіркегор побудував свій адогматизм стосовно спекулятивного мислення, стосовно діалектичної системи Гегеля, роблячи це на захист "істинного християнства". Це була критика християнства, яке не співпадало з поглядами Кіркегора із середини, відштовхуючись від суто суб'єктивного, внутрішнього стану. Таке відчуття християнських цінностей є ізольованим від історичності (це Кіркегор підкреслював сам кожен раз), від повсякденного життя (від "безпосередньості"), глибоко аутичним і знову таки ... догматичним. Звідсіля і так званий "парадокс віри": Кіркегор, закликаючи відмовитись від розуму заради віри, використовує всі свої інтелектуальні можливості, щоб віра стала догматичним осередком мислення. Якщо вже сам Кіркегор опинився у пастці цього парадоксу, то що вже казати про "просту людину", про яку так турбувався мислитель.

Ніцше поставився до критики християнства безкомпромісно, на підставі історичних фактів та їх порівнянні. Його критика будується зовні: Ніцше аж ніяк не впускає до себе Бога всередину. Для нього він "ніщо", а тому й спостерігається така радикальність в адогматичних його судженнях.

Висновки. Отже, адогматизм може сприймати один і той же предмет критики з суто контрадикторних позицій, доводячи зіткнення полярних точок зору до максимального радикалізму. А це вже може перетворитися, як відомо, в ідеологічну непримиримість та релігійний фанатизм.

1. Баранова-Шестова Н.Л. Жизнь Льва Шестова. По переписке и воспоминаниям современников. Paris, 1983. – С. 31.

2. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Сочинения. – Харьков, 1998, С. 1026 – 1027.

3. Там само – С. 95.

4. Там само – С. 610.

5. Там само – С. 1027.

6. Кьеркегор С. Заключительное ненаучное послесловие к "Философским крохам". – С. 495.

7. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Сочинения. – С. 986 – 987.

8. Там само – С. 1029.

9. Кьеркегор С. Заключительное ненаучное послесловие к "Философским крохам". – СПб, 2005, С. 407.

10. Там само – С. 414.

11. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Сочинения. – С. 96.

12. Там само – С. 1024 – 1025.

13. Там само – С. 1030.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2010

Джерела мудрості

"Розсудливість батька є найбільш діяльнісною настановою для дітей".

Демокріт
давньогрецький філософ

"Батьки і діти не повинні чекати прохання один від одного, а повинні запобігливо давати потрібне один одному, причому першість належить батькові".

Діоген
давньогрецький філософ

"До батьків стався так, як ти бажав би, щоб твої власні діти ставились до тебе".

Сократ
давньогрецький філософ

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com